

Empirická studie

ČEPELOVÁ, S. 2016. Kvalita života a hodnotová orientácia. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*, roč. 6, č. 1, s. 26–55. ISSN 1804-526X.

DOI: <http://dx.doi.org/10.11118/lifele2016060126>.

Příspěvek redakce obdržela: 30. 11. 2014.

Upravený příspěvek po recenzním řízení přijat k publikování: 6. 11. 2015.

KVALITA ŽIVOTA A HODNOTOVÁ ORIENTÁCIA

Slávka Čepelová

Abstrakt: Výskum obsahuje analýzu dát, ktoré sme získali prostredníctvom dotazníka WHOQOL-BREF 1996 o kvalite života a dotazníka na zisťovanie hodnotových orientácií, postojov k hodnotám a motivácie výkonov HO-PO-MO. Zo získaných údajov môžeme celkovo k štatistickej analýze vnímanej kvality života skúmaných respondentov povedať, že sa signifikantne nepotvrdili žiadne rozdiely medzi aritmetickými priemerami jednotlivých skupín a oblastí. Ani jeden z faktorov hodnotových orientácií nekoreluje významne negatívne s faktormi kvality života. Naopak, pozitívne korelácie sa ukázali v hodnotení fyzickej kvality života, psychickej kvality života, či vnímaním sociálnej kvality života. Celkove skóre kvality života pozitívne koreluje so vzdelávacou a ekonomickou hodnotovou orientáciou. Za významné považujeme zistenia o tom, že respondenti, ktorí subjektívne prežívajú vysokú kvalitu života, sa hodnotovo orientujú najmä na vzdelávaciu a ekonomickú oblasť. Pretože však korelačné výpočty neurčujú smer vzťahu, je možné aj opačné tvrdenie, a to, že respondenti, ktorí sa hodnotovo orientujú na vzdelávanie, poznávanie a ekonomické vzťahy, majú vyššiu kvalitu života.

Kľúčová slova: hodnoty, hodnotové orientácie, kvalita života, prístupy ku kvalite života, osobnosť človeka

Quality of Life and Value Orientation

Abstract: Research contains data analysis obtained through two questionnaires—questionnaire WHOQOL-BREF 1996 about quality of life and a questionnaire for the detection of value orientation, attitude to the values and motivation to achievements (Values-Attitudes-Motivation). According to obtained data statistic analysis of perceived quality of life by the respondents in general didn't significantly prove any differences between the arithmetic averages of individual groups and areas. None of

the factors of value orientation shows negative data correlation with the factors of quality of life. By contrast, positive data correlation appeared in the evaluation of physical quality of life, mental quality of life, or in perception of social quality of life. Total score of quality of life shows positive correlation with educational and economic value orientation. Important findings are that respondents who subjectively see their quality of life as high have their values oriented towards educational and economic area. Since the correlation calculations do not show the direction of this relation, a reverse interpretation is also possible—the respondents with value oriented towards education, knowledge and economical relations, experience a higher quality of their lives.

Key words: values, value orientation, quality of life, attitude to quality of life, personality

„Existuje jediný spôsob, ako si poradiť so životom, a to nájsť taký súbor hodnôt, ktoré nepodliehajú módnym trendom, ktoré sa nikdy nemenia a budú neustále rodiť ovocie v tom zmysle, že nám i uprostred veľmi neistého sveta priniesú pokoj, zdravie a istotu.“

Thomas Hora

Záujem o spracovanie uvedenej témy vyplýva z jej nadčasovosti a z potreby každého človeka, svojím spôsobom definovať vlastné parametre hodnôt a kvality života. Život každého človeka má jedinečný a neopakovateľný priebeh a špecifický sumár okolností, za ktorých rieši vzniknuté situácie. Myslíme si, že akákoľvek obsiahla vedecká štúdia neprinesie jednoznačný a paušálny pohľad na to, ktorá hodnotová orientácia je tá správna k tomu, aby bolo prežitie nášho života kvalitné. Je možné prinášať zovšeobecnenia a skutočnosti vždy iba so zohľadnením určitého vybraného spektra faktorov. Rôznorodé okolnosti, vstupujúce do našich životov, či sú to objektívne, alebo subjektívne, nás nútia ku každodennému rozhodovaniu sa z určitých nám známych možností, v závislosti na osobnosti a ostatných faktoroch. Z tohto dôvodu považujeme tému kvality života v závislosti na hodnotovej orientácii za nevyčerpatelnú studnicu skúmania a nachádzania stále nových právd, interakcií a korelácií.

Pojmy kvalita života a hodnotová orientácia sú aktuálne široko diskutované nielen v akademickej obci na Slovensku, ale i široko vo svete. Napríklad európskym tendenciám a hodnoteniu kvality života sa venujú Beslerová a Dzuričková (2014). Média prinášajú každý deň čoraz šokujúcejšie správy a informácie, pri ktorých je často položená otázka, aké sú skutočné ľudské

hodnoty, úroveň hodnotovej orientácie, a teda aká je naša kvalita života v konečnom dôsledku? Oba pojmy majú interdisciplinárny charakter a empirické štúdie k nim nachádzame nielen v pedagogickej psychológii, ale aj v iných vedných disciplínach, ako je sociológia, sociálna práca, teológia, filozofia. Každá vedná disciplína však zaujíma k vybraným pojmom svoj špecifický a charakteristický postoj, zdôrazňuje odlišné hľadiská a definuje ich osobitým spôsobom. Základným problémom tak je odborová rôznosť a terminologická nejednoznačnosť. Pozornosť v štúdiách týchto vedných disciplín je často zacielená predovšetkým na mladú populáciu a proces tvorby zdravej hodnotovej orientácie, a teda aj subjektívnu kvalitu života.

K danej problematike sa vyjadrujú viacerí autori. Zelina (2000) definoval kvalitu života podľa OSN pomocou troch nasledujúcich okruhov:

- *Zdravie človeka a zdravotná starostlivosť o ľudí v štáte* – vyjadruje sa pomocou množstva finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na hlavu človeka, pomocou priemernej dĺžky života mužov a žien a pod.
- *Vzdelanie národa* – na vyjadrenie a porovnanie kvality života v závislosti od kvality vzdelania, berú sa do úvahy základné štatistické čísla, akými sú počet negramotných obyvateľov štátu. Primárna gramotnosť je vyjadrená pomocou počtu ľudí, ktorí vedú čítať, počítať a písať, častejšie pomocou počtu ľudí, ktorí to nevedia. Sekundárna gramotnosť je jazyková – koľko ľudí ovláda cudzí jazyk. Niekedy sa uvádza aj tretia gramotnosť, a to je schopnosť práce s IT technológiami, kde sa vyjadruje počet počítačov na hlavu národa alebo počet žiakov a študentov ovládajúcich počítač na definovanej úrovni a pod. Ďalším znakom vzdelanosti národa ako predpokladu kvality života je počet maturantov v národe alebo počet maturantov z konkrétneho populačného ročníka a počet vysokoškolsky vzdelaných ľudí.
- *Kúpna sila obyvateľstva* sa operacionalizuje do sumy peňazí, potrebných na nákup definovaného spotrebného koša.

Hlásna (2011) a Hlásna a Horváth (2012) navrhujú kvalitu života človeka považovať ako subjektívne prežívanie objektívnych okolností jeho života. Je dôležité, čo človek prežíva a zároveň aj to, čo sú príčiny práve takého prežívania. Vysoká miera subjektivity je daná najmä typom osobnosti a konkrétnych životných skúseností jednotlivca, pretože individualita človeka často prevažuje nad akýmikoľvek všeobecnými rámcami a závermi. Pri tejto definícii je potrebné poukázať na potrebu poznania človeka z hľadiska psychológie jeho osobnosti a následných súvislostí s jeho vnímaním a prežívaním v závislostiach interakcie s jeho okolím.

Hodnoty priamo vplývajúce na kvalitu života človeka z pohľadu výkonnej moci štátu smerom k človeku ako jeho občanovi môžeme zaradiť medzi vonkajšie faktory ovplyvňujúce hodnotovú orientáciu osobnosti v nadväznosti na jej kvalitu života. Ako sme v našej práci uviedli vyššie, tvorba hodnôt a hodnotového systému je ovplyvňovaná faktormi širšieho prostredia (Schusterová, 2007; Krajčová, Pasternáková, 2009; Sičák, 2010). Zo zahraničných odborníkov nemožno nespomenúť napríklad nemeckú autorku Wooper (2014), ktorá sa dlhodobo venuje významu kvality života a hodnoteniu indikátorov kvality života. Autorka upozorňuje, že na problematiku kvality života je možné nazerať aj jako na etický problém.

Hlánsa a Horváth (2012) sa pokúsili sumarizovať a zdefinovať základné „rámce“ percepcie a hodnotenia kvality života človeka ako východiskovej kategórie ďalšieho záujmu rozpracovania tejto tematiky. Problematiku kvality života poňali z pohľadu: vnímania človeka (autonómny a heteronómny charakter); časového obdobia (krátkodobý a dlhodobý charakter); percipovania a hodnotenia (globálny a parciálny charakter); samotného jedinca a človeka v danej skupine (individuálny a skupinový charakter); znakov jednotnosti alebo rôznorodosti (homogénny a heterogénny charakter); poradia udalostí vplývajúcich na motívy vo vnímaní a hodnotení (primárny a sekundárny charakter); samotnej podstaty vnímaného parametra (konkrétny a abstraktný charakter); dvojpólového rozhrania vnímania a hodnotenia medzi dobrým a zlým (pozitívny a negatívny charakter). Subjektívne parametre v rámci tejto škály vychádzajú z individuality každého človeka. Tie objektívne môžu byť numericky zmerateľné.

Z iného uhla pohľadu vysokú mieru subjektivity posudzovania pojmu kvalita života potvrdzuje jedna z definícií, ktorá hovorí, že je na rozdiel od hmotného prostredia „vyjadrením osobnej spokojnosti alebo nespokojnosti s kultúrnymi alebo duševnými podmienkami, v ktorých človek žije“ (Quality of Life, 2015). Nakoľko sú ľudské potreby i nehmotného charakteru, častokrát môže byť vysoká spokojnosť s kvalitou života vyjadrovaná ľuďmi, žijúcimi v materiálnom nedostatku, avšak z ich pohľadu v plnohodnotnom a kvalitnom živote. Naopak, nie vždy zabezpečí materiálny dostatok spokojnosť človeka s kvalitou života. I z toho je zrejmé, že tieto dve dimenzie ľudskej existencie (materiálna i nemateriálna) sú vzájomne prepojené a ich interakcia vyúsťuje do jedinečného individuálneho výsledku, v podobe hodnotenia úrovne kvality života. Vysoká miera subjektivity, ako uvádzame vyššie, je tou, ktorá výrazne vplýva na akékoľvek vedecké determinanty, ktorých snahou je ustálenie zovšeobecňujúcich záverov či definícií v oblasti skúmania kvality života človeka.

Morris (in Ištvaníková, Čižmárik, 2006) sa svojím teoretickým konceptom hodnôt a hodnotovej orientácie pravdepodobne najviac priblížil životnej realite. Jeho terminológia nahradila pojem hodnotová orientácia termínom *životné cesty*. Pri opise Morrisových 13 hodnotových orientácií, resp. životných ciest nachádzame 5 všeobecných hodnotových typov:

- sociálne ovládanie sa a sebakontrola;
- radosť a pokrok v konaní;
- utiahnutosť a sebestačnosť;
- chápacosť a súcitnosť;
- samoľúbosť (alebo zmyslová radosť).

Okrem determinatívneho charakteru správania, ktorý hodnotová orientácia nadobúda, je nesporným faktom, že hodnotová orientácia je *produktom socializačného procesu*. Hoci mnohí autori uvádzajú, že východiskom vzniku hodnotovej orientácie sú potreby, v prevažnej miere možno hodnotové orientácie považovať za výsledok procesu socializácie.

Zo sociologického hľadiska sú hodnoty vo svojej podstate rozdelené na materiálne, sociálno-politické a duchovné (Krajčová, Pasternáková, 2009). Ich hierarchia sa formuje na základe prežitých skúseností jedinca v súčinnosti s ovplyvňovaním prostredníctvom spoločenskej mienky. Krajčová a Pasternáková (2009) uvádzajú, že „človek nie je od prírody ani dobrý, ani zlý“. Každopádne do hodnotovej oblasti vstupuje v prvom rade ako kultúrna bytosť. Výchovou sa stáva dieťa „človekom“ vyformovaným k obrazu hodnôt, v duchu ktorých je vychovávané a prostredníctvom ktorých je smerované vo svojom rozvoji.

Zelina (2000) pri porovnávaní výsledkov výskumov alternatívnych škôl uvádza niekoľko zásadných aspektov, ktoré by podľa nášho názoru, mali byť dôležitými kvalitatívnymi prvkami v rámci celého výchovného a vzdelávacieho procesu.

Predmetom nášho záujmu sa stala vzorka aktuálne produktívnej generácie prežívajúca strednú dospelosť a zároveň sme si ako špecifikujúce kritérium zvolili vzdelanie formou externého štúdia tejto populačnej vzorky. Prihliadali sme aj na ostatné triediace kritériá pri výbere výskumnej vzorky. Zámerom výskumu je teda upriamenie pozornosti práve na zmienenú populačnú vzorku už len pre fakt, že práve táto generácia pomerne v krátkom časovom horizonte prežila také zásadné spoločenské zmeny, ako je zmena politického režimu a v konečnom dôsledku bola vzdelávaná za diametrálne odlišných podmienok, ako to preferuje súčasný spôsob vzdelávania a výchovy. V súčasnosti sú podmienky pre socializáciu človeka úplne odlišné od tých,

ktoré nami skúmaná generácia zažívala v období socializmu. So zmenou zriadenia prišla aj zmena všeobecne uznávaných a preferovaných hodnôt z pohľadu spoločnosťou žiadaných i individuálnych. Rozdiely v prežívaní či kvalite života človeka sa prehĺbili v závislosti na diferenciacii okolitých podmienok. Človek ako predstaviteľ nami skúmanej generácie bol nútený zmeny spracovať a zaujať k nim taký postoj, aby svoj život preživil čo najkvalitnejšie. Aktuálna otázka je, aká je vlastne hodnotová orientácia dospelého jednotlivca, ktorý opätovne vstupuje do vzdelávacieho procesu? Hodnotovú orientáciu v zásadnej miere ovplyvňuje aj výchovno-vzdelávací proces, a teda cieľom nášho výskumu je zistiť subjektívne hodnotenie kvality života vysokoškolských študentov a ich subjektívnu hodnotovú orientáciu.

1 Ciele, problémy a hypotézy výskumu

Cieľom empirickej časti výskumu je na vybranej vzorke respondentov zistiť ich názory na vlastnú kvalitu života a hodnotové orientácie vymedzené oblasťami použitých metodík. Takto široko koncipovaný cieľ umožňuje jeho špecifikáciu do dvoch samostatných cieľov (subcieľov):

- Zistiť vzájomné vzťahy premenných na strane kvality života a na strane hodnotových orientácií respondentov.
- Uskutočniť komparatívnu analýzu premenných kvality života a hodnotových orientácií respondentov v závislosti od ich veku a miesta bydliska.

Z iného zorného uhla je cieľom poznať názory dospelých respondentov na ich vlastnú kvalitu života a na ich hodnotové orientácie. Na základe tohto poznania konštatovať rozdiely, špecifiká a možné príčiny rozdielov. Pretože najmä v prípade hodnotových orientácií nie je teoreticky jasne definované, čo je pozitívna hodnotová orientácia (ktorá oblasť), tak cieľom práce je aj pokus o axiologickú hierarchizáciu hodnôt implicitne zisťovaných použitou metodikou. Hierarchiu hodnôt skoncipoval okrem iných aj Spranger (Aiken, 2002). S navrhnutou hierarchizáciou hodnôt Sprangerom sa z praktického hľadiska nedá celkom súhlasiť, pretože bola vypracovaná v iných spoločenských podmienkach a v inej kultúre, ako je dnešná postmoderná kultúra.

Zmyslom výskumu z praktického hľadiska je poznanie dvoch závažných fenoménov života každého človeka, a to fenomén kvality života a kvality preferovaných hodnôt. Takéto poznanie umožní odborníkom pomáhajúcich profesií mať presnejšie východiská a informácie o tom, či sú vo všeobecnosti iné hodnoty uznávané skupinami respondentov, podľa ich diferenčných znakov (vek, demografia). Informácie tohto charakteru majú praktické využitie v poradenskej práci, najmä v poradenskej reedukačnej, resocializačnej aj

psychoterapeutickej praxi založenej na fenomenologickom, humanistickom a personologickom prístupe. Poznatky o názoroch subjektov na kvalitu života a na hodnotové orientácie človeka však môžu pomôcť aj behaviorálne a kognitívne zameraným odborníkom. Zvláštny dôraz kladieme na význam poznatkov o kvalite života a hodnotových orientácií pre pedagogiku, pretože v princípoch reformy školstva na Slovensku, ktorá prebieha, sa tiež zdôrazňuje rozvíjanie hodnotiaceho, kritického myslenia (konceptia MILÉNIUM – Národný program výchovy a vzdelávania na najbližších 15–20 rokov na Slovensku; Milénium . . . , 2006). Výchova k hodnotám (axiologická výchova) sa stáva vysoko aktuálnou témou aj preto, že sa zhoršuje správanie detí a mládeže. Svedčia o tom nielen sťažnosti pedagógov a rodičov, ale tiež štatistiky užívania nelegálnych aj legálnych drog, výskumy problémov v správaní detí a mládeže, počet trestných činov mladých ľudí. Informácie je možné nájsť v periodiku *Prevencia* (Časopis *Prevencia*, 2015) vydávaného Ústavom školských informácií a prognóz MŠ SR.

Zelina (2011) upozorňuje na potrebu zmeny filozofie školstva a výchovy z pragmatickej roviny do roviny potreby komplexného rozvoja osobnosti detí a mládeže. V kontexte súvislostí hodnôt a hodnotovej orientácie mladých ľudí a ich vzdelávania a výchovy poukazuje na to, že výchova sa nedá rozdeliť na pedagogiku a psychológiu, pretože existuje iba osobnosť, človek. Pri tejto téme je dôležité položiť si otázku, ako a k akým hodnotám sú vedení žiaci v školách. Pri analýzach fungovania osobnosti z psychického hľadiska bolo zistené, že najčastejšie človek hodnotí predmety, javy a situácie. Hodnotenie je základom tak vzdelávania, ako aj výchovy. Výchovu k hodnotám a formovanie hodnotových orientácií človeka zdôrazňuje nestor slovenskej axiológie Brožík (2007).

Za paradox Zelina (2011) považuje, že tento proces sa na školách vlastne vôbec neučí a netrénuje. Naučiť sa hodnotiť má veľký význam pre celý život človeka. Dôležitou je metodika výchovy k hodnotám, ktorá by mala mať za následok všeobecnú zručnosť a spôsobilosť pri hodnotení. Axiologizácia je považovaná za nadstavbový prvok nad aplikačnými oblasťami hodnotenia. Cieľom axiologizácie by mala byť snaha o sebareguláciu, ktorá je žiaducim výsledkom procesov hodnotenia a významná metóda rozvoja osobnosti človeka. Autoregulácia (sebaregulácia) je nástrojom systému osobnosti človeka. Potrebu implementácie výchovy k hodnotám v škole, ale tiež za pomoci mládežníckych organizácií zdôrazňujú zhodne aj odborníci v zahraničí (Valeeva, Rybakova, 2014).

1.1 *Problémy výskumu*

Prvým problémom výskumu bolo zistiť prevalenciu percipovanej kvality života respondentmi. Problémom pri zisťovaní kvality života je, že ide o subjektívne výpovede respondentov, o ich názory, postoje, pocity, ktoré vyjadrujú v dotazníku. Použitý nástroj na zisťovanie kvality života nepracuje s objektívnymi dátami (okrem identifikačných údajov respondentov), ale so subjektívnou reflexiou odpovedajúcich. To je obmedzenie, ale zároveň výhoda, pretože poradca pracujúci s takýmto človekom, narába s jeho subjektívnym prežívaním, myšlienkami. Zmena postojov v tomto kontexte môže byť výsledkom poradenstva. Zisťovanie kvality života je limitované v našom prípade použitou metodikou, ktorá sa zameriava len na štyri základné oblasti kvality života a používa kvantitatívnu metódu. Takýto prístup má svoje výhody v exaktne definovaných oblastiach a kvantitatívnom vyjadrení (a teda možnosti porovnávania) údajov. Svoje nevýhody má v tom, že menej zachytáva kvalitatívne, dynamické stránky reflexie kvality vlastného života.

Aj my sme sa sústredili na poznanie rozdielov vo vnímaní kvality života rozličných sociálnych skupín. Uvedomujeme si však, že tento prvotný predpoklad môže byť chybný. Pokiaľ by sme zastávali personologické hľadisko a tvrdili, že každá osobnosť je jedinečná, jej prežívanie a správanie je viac determinované ňou samou ako kultúrou a prostredím, v ktorom žije, tak by sme museli skúmať osobnostné charakteristiky každého respondenta a vzťahovať jeho reflexiu kvality života k faktorom osobnosti. Vzhľadom na to, že výskum má interdisciplinárny charakter, s ťažiskovým pohľadom na problém z pozície poradcu, ošetrovateľstva, sociálnej pomoci, pomáhajúcej profesie, tak sme zvolili prístup orientovaný na vonkajšie faktory, u ktorých predpokladáme, že by mohli byť v príčinnej súvislosti s poňatím a hodnotením kvality života jednotlivcov zúčastnených na výskume.

Prvý okruh problémov by sme mohli špecifikovať takto: Nastoľujeme tu problém kvality života ľudí v meste a na dedine. Sú argumenty, ktoré hovoria, že lepšia kvalita je vo všetkých štyroch zložkách u mestského obyvateľstva (možnosť kultúry, sociálnych stykov, lekárskej starostlivosti a podobne). Ale sú tiež argumenty, že kvalitnejší život majú ľudia na dedinách. Našli by sme argumenty napríklad v podobe tvrdení, že na dedine žijú ľudia družnejšie, sú ako jedna rodina, pomáhajú si, sú v zdravšom prostredí atď. Je problém, ako postaviť hypotézu, či ju formulovať ako nulovú a tvrdiť, že nie sú významné rozdiely medzi súborom respondentov z miest a dedín, alebo sa prikloniť k niektorej z uvedených alternatív. Žiaľ, údaje zo zahraničia nepomôžu, lebo ide o iné kultúrne aj historické podmienky a na Slovensku sa výskum s týmto zameraním sledovania kvality života neuskutočnil. Problém sa komplikuje

ešte o skutočnosť, že mnohí z dedín dochádzajú pracovať do mesta a ľudia z mesta chodia na chalupy vo voľnom čase. Ich kultúrne zázemie je tak kontaminované dvoma kultúrami.

Posledným problémom v kontexte kvality života je problém vnímania kvality života u respondentov mladšieho, stredného a staršieho veku. Tu sa zdá, že problém ani neexistuje, je jednoznačné tvrdenie, že ľudia mladšieho veku majú lepšiu kvalitu života ako ľudia stredného a staršieho veku. Možno toto tvrdenie platí najmä pre fyzické zdravie. Nie je to už celkom jasné v prípade sociálnej pohody, mladí ľudia si hľadajú svoje miesto na trhu práce, v manželstve, vo vzťahoch, v živote a nie vždy to môže byť správne hľadanie. Podobne psychická pohoda mladých ľudí môže byť narušená incidentmi, krízami, neistotou a nespokojnosťou s tým, čo a ako sa deje okolo nich. Ich postoj k environmentálnym problémom môže byť oslabený ich výkonovou snahou, najmä u mužov. Možno ako o probléme uvažovať aj o najvyššej pohode u starších ľudí (v našej vzorke sú to respondenti vo veku 40–55 rokov), ktorí už prekonalí krízu stredného veku, ich názory na svet sú ustálené, nachádzajú svoju realizáciu vo výkonoch aj vzťahoch, vedia, čo ich nemusí zťažovať a podobne. V oboch úvahách o hodnotení problému veku a kvality života vychádza, že stredný vek je kritickým vekom pre reflexiu kvality života.

Druhý okruh problémov je ešte komplikovanejší ako prvý. Hodnotové orientácie môžu mať podobné hodnotenie ako kvalita života vzhľadom na vek, vzdelanie, pohlavie a demografiu. Je tu však podstatný rozdiel v tom, že pri hodnotení kvality života je skóre odpovedí v jednotlivých oblastiach jednoznačnejšie definované v smere pozitívnej alebo negatívnej kvality života, pričom v oblasti hodnotových orientácií chýba, resp. je menej presne vyjadrená, axiologická dimenzia. Nami použitá metóda HO-PO-MO v oblasti hodnotových orientácií (HO) zisťuje orientáciu jednotlivca na tieto oblasti: vzdelávacia, estetická, mravná, ekonomická a sociálna. Tieto oblasti zodpovedajú približne Sprangerovej typológii. Autor metodiky Vonkomer (1991, s. 12) uvádza, že „hodnotové orientácie predstavujú strategickú rovinu zameranosti i rozhodovania človeka“. Postoje k hodnotám určujú rovinu operačnú a motivačné prostriedky sú podnetmi pre bezprostredné dosahovanie cieľov. Problém je v tom, že jednotlivec nie je orientovaný len na jeden druh hodnôt, ale metodika umožňuje sledovať u jednotlivca hierarchiu jeho hodnotových orientácií. Psychoregulačný vplyv hodnotových orientácií sa odráža, podľa autora dotazníka, napríklad v rozličnom správaní školských tried (ročníkov). Vonkomer zistil, že vzorka chlapcov na odbornej technickej škole dáva na prvé miesto ekonomické hodnotové orientácie, zatiaľ čo napr. maturantky dievčatá dávajú na prvé miesto sociálne hodnotové orientácie.

Vo výskume chceme podobne zistiť špecifiká hodnotových orientácií v závislosti od identifikačných premenných skúmaného súboru respondentov. K tomu smeruje riešenie problémov vyjadrených v hypotézach. Problémy v oblasti skúmania hodnotových orientácií možno vyjadriť takto:

- Budú výrazné rozdiely v hodnotových orientáciách medzi respondentmi z miest a dedín?
- Aké budú mať dominantné hodnotové orientácie mladí ľudia našej vzorky v porovnaní so stredným a starším vekom?

V výskume uvažujeme o primárnom triedení dát podľa definovaných znakov skúmaného súboru. Nepoužívame sekundárne, resp. terciárne triedenie znakov, lebo by klesol počet respondentov v jednotlivých skupinách pod hranicu generalizovateľnosti interpretácií.

Tretia oblasť problémov výskumu je poznanie vzťahov medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami našich respondentov, kde problémy sme formulovali takto:

- Aké hodnotové orientácie preferujú ľudia s dobrou kvalitou života?
- A vice versa: Aké hodnoty uznávajú ľudia s horšou kvalitou života?
- Je medzi týmito dvoma premennými vôbec nejaký vzťah?

Pretože základnou metodologickou paradigmou nášho výskumu je kvantitatívny prístup k spracovaniu problémov, tak v tejto časti riešime problém vzťahov medzi hodnotovými orientáciami a kvalitou života pomocou korelačných výpočtov. Uvedomujeme si pritom, že neskúmame kauzalitu, príčinnosť a následnosť javov, ale skúmame len tesnosť ich vzťahov vyjadrenú korelačnými koeficientmi. Korelačný koeficient nerieši problém, či hodnotová orientácia je výsledkom kvality života, alebo či kvalita života je výsledkom hodnotovej orientácie. Máme k dispozícii štyri premenné na strane kvality života a päť premenných na strane hodnotových orientácií. To umožňuje vypracovať korelačnú maticu, na základe ktorej môžeme interpretovať vzájomné vzťahy. Okrem toho na strane kvality života môžeme zrátať skóre na fyzické, sociálne, psychické zdravie a vnímanie prostredia a dostaneme celkové skóre kvality života. Žiaľ, v prípade hodnotových orientácií by nebolo korektné spočítať skóre všetkých piatich oblastí, lebo skóre nie je sčítateľné. Jeden subjekt nemôže dostať 5 bodov vo všetkých piatich škálach, lebo ide o nútenú voľbu poradií a keď dostane 5 bodov napr. v oblasti sociálnej hodnotovej orientácie, nemôže dostať 5 bodov aj na škále estetických hodnôt – neumožňuje to spôsob zaraďovania odpovedí do poradia.

1.2 Hypotézy výskumu

Hypotéza 1: Predpokladáme, že z možných korelačných vzťahov v matici 5 (HO) × 4 (WHOQOL-BREF) budú signifikantne pozitívne korelácie medzi:

- H1a: celkovou kvalitou života a hodnotovou orientáciou respondentov v oblastiach hodnôt vzdelávacích, hodnôt ekonomických a hodnôt sociálnych;
- H1b: psychická a sociálna dimenzia kvality života bude pozitívne korelovať so sociálnou a vzdelanostnou hodnotovou orientáciou respondentov.

Zdôvodnenie subhypotézy H1a: Predpokladáme, že jednotlivec, ktorý hodnotí vysoko kvalitu svojho života vo všetkých sledovaných zložkách (fyzickej, psychickej, sociálnej, environmentálnej), bude viac orientovaný na sociálne, ekonomické a vzdelávacie aktivity. Menšiu úlohu (nevýznamnú koreláciu) predpokladáme medzi kvalitou života a estetickou, či mravnou hodnotovou orientáciou. Zdôvodňujeme to tým, že ľudia si uvedomujú mravné hodnoty, no nespájajú si ich v živote s cieľom kvality života. Vynechanie predpokladu s estetickými hodnotami zdôvodňujeme údajmi, ktoré hovoria o tom, že bežný človek na dedine či v meste nevenuje veľa času pre hodnotné estetické zážitky, a preto túto hodnotu nebude preferovať.

Zdôvodnenie subhypotézy H1b: Predpokladáme vzťah sociálnej, mravnej a vzdelanostnej hodnotovej orientácie s psychickým prežívaním kvality života a sociálnou pohodou. Tento predpoklad je postavený na argumente, že ide o obsahovo blízke a logicky previazané oblasti, kto vysoko hodnotí sociálnu dimenziu v hodnotových orientáciách, je vysoký predpoklad, že bude pozitívne prežívať sociálne interakcie v dimenzii kvality života. Podobne, kto vysoko hodnotí pozitívne prežívanie v oblasti kvality života, je vysoko pravdepodobné, že v hodnotových orientáciách bude uprednostňovať vzdelanostnú a mravnú oblasť.

Hypotéza 2:

- H2a: Vysokoškolskí dospelí študenti žijúci v mestách budú hodnotiť kvalitu života pozitívnejšie ako študenti žijúci v obciach.
- H2b: Vysokoškolskí dospelí študenti žijúci v mestách zaradia medzi tri najdôležitejšie životné hodnoty odlišné komponenty ako študenti žijúci v obciach.

Zdôvodnenie subhypotézy H2a: Respondenti z mesta, ktorí hodnotia vysoko kvalitu svojho života vo všetkých sledovaných zložkách (fyzickej, psychickej, sociálnej, environmentálnej), budú viac orientovaní na sociálne, ekonomické a vzdelávacie aktivity. Majú viac príležitostí v meste uspokojiť

svoje potreby, ako aj potreby sebaaktualizácie. Podobne pre estetické hodnotové orientácie vidíme viac príležitostí v meste ako na dedine.

Zdôvodnenie subhypotézy H2b: Dalo by sa očakávať, že respondenti z dedín budú v hodnotových orientáciách častejšie a viac preferovať mravné a sociálne hodnoty ako respondenti z mesta. Zdôvodňujeme to nielen vzájomnou „kontrolou“ morálky na dedine, vyššou kohezivitou spoločenstva, ale aj vyššou religiozitou. Respondenti z mesta budú mať signifikantne vyššie skóre vo faktoroch kvality života týkajúcich sa psychického prežívania. Nepredpokladáme významné rozdiely v dimenziách vnímania environmentu a fyzického zdravia medzi respondentmi z mesta a dedín.

Hypotéza 3:

- H3a: Mladší vysokoškolskí dospelí študenti budú hodnotiť kvalitu života pozitívnejšie ako starší vysokoškolskí dospelí študenti.
- H3b: Mladší vysokoškolskí dospelí študenti zaradia medzi tri najdôležitejšie životné hodnoty odlišné komponenty ako starší vysokoškolskí dospelí študenti.

Zdôvodnenie subhypotézy H3a: Zdravie v štyroch doménach kvality života zohráva 25 sledovaných skupín respondentov, tak vychádza, že najmladšia skupina bude hodnotiť nielen najlepšie svoje zdravie, ale aj sociálnu pohodu a psychické prežívanie, lebo ide o ľudí, ktorí majú veľa plánov, cieľov, nádejí. Ich sklamanie a obavy, napr. zo straty zamestnania, nepôsobia na mladých ľudí tak stresujúco, ako na ľudí stredného a staršieho veku.

Zdôvodnenie subhypotézy H3b: U respondentov vyššieho veku (stredného a staršieho veku) predpokladáme, že budú viac uprednostňovať hodnoty v oblastiach mravnej, estetickej a sociálnej, ako mladší respondenti, ktorí budú preferovať viac ekonomické a vzdelávacie hodnoty. Stredná a staršia skupina respondentov už nebude natoľko preferovať vzdelávacie a ekonomické hodnoty, lebo vzdelanie už absolvovali, ich ekonomické zabezpečenie je saturované, a teda nebude hrať rolu v poradí preferovaných hodnôt.

Hypotéza 4: Respondenti s najvyššími hodnotami kvality života budú najvyššie skórovať v oblasti hodnotovej orientácie 1. vzdelávacej, 2. ekonomickej, 3. sociálnej.

Zdôvodnenie hypotézy 4: Predpokladáme, že vysokoškolskí dospelí respondenti s najvyššími hodnotami kvality života budú preferovať viac ekonomické, vzdelávacie a sociálne hodnoty. Pretože si uvedomujú význam vzdelania a jeho súvzťažnosť s ekonomickou stabilitou a zároveň sociálnou istotou.

2 Metodológia výskumu

Zvolili sme typ výskumu *ex post facto*. Metodológia tohto typu výskumu si kladie za cieľ poznať skutočný stav názorov respondentov na ich kvalitu života a hodnotové orientácie. Poznanie ich subjektívnych reflexií dvoch dôležitých zložiek osobnosti – kvality života a preferovaných hodnôt – umožňuje nielen poznať ich vnímanie, ale aj porovnať navzájom a skúmať diferencie rozloženia skóre podľa identifikačných znakov skúmaného súboru. Uprednostnenie typu výskumu *ex post facto* pred experimentálnym výskumom bolo z toho dôvodu, že bez poznania stavu názorov a ich determinánt z hľadiska pohlavia, veku, vzdelania, demografie nie je možné cielene a zdôvodnene projektovať výskum zmien, influencie názorov alebo ich formovania. Experimentálny výskum sa dá projektovať ako druhý krok pokračovania výskumu.

Rovnako pre naplnenie cieľov sme zvolili kvantitatívny výskum pred kvalitatívnym výskumom. Táto voľba bola určená niekoľkými dôvodmi. Prvým dôvodom bola skutočnosť poznania oboch fenoménov na širšej vzorke respondentov, čo považujeme za základnú orientáciu v definovaných problémoch. Takýto postup tiež umožňuje určité zovšeobecnenie, i keď limitované výberom vzorky. Kvalitatívny výskum nie je len fenomenologicky náročnejší, ale neposkytoval by všeobecnejšie poznanie stavu kvality života a hodnotových orientácií danej vzorky. Bolo možné voliť aj kombináciu kvalitatívneho a kvantitatívneho výskumu (kvalimetrický prístup), ale to by rozšírilo pole analýzy do takej extenzity, že by sa nepoznali presnejšie parametre rozloženia názorov subjektov na kvalitu života a hodnotové orientácie v širších kontextoch.

2.1 Výskumná vzorka

Celkovú vzorku, na ktorej sme výskum uskutočnili, tvorilo 300 vybratých dospelých externých vysokoškolských študentov-respondentov z oblasti stredného a západného Slovenska. Výber vzorky bol kvótovaný, t. j. bol robený podľa kritérií rovnakého zastúpenia mužov a žien, žijúcich v meste a na dedine a podľa veku. Zloženie vzorky:

- Z hľadiska pohlavia: 150 mužov a 150 žien.
- Z demografického hľadiska: 150 respondentov z mesta a 150 respondentov z dediny.
- Z hľadiska veku: najmladší respondenti (20–30 rokov; $N = 29$); mladší respondenti (31–40 rokov; $N = 248$); najstarší respondenti (41–55 rokov; $N = 23$).

Výskumu sa zúčastnili pracovníci z rôznych profesných orientácií, čo mohlo kladne ovplyvniť výsledky aj v oblasti kvality života, aj v oblasti hodnotových orientácií. Priemerný vek žien bol 29 rokov a mužov 30 rokov.

2.2 *Metódy výskumu*

Zvolili sme použitie dvoch dotazníkov, ktoré majú poskytnúť obraz o vnímaní kvality života respondentov a o ich hodnotových orientáciách. Obidva dotazníky sú používané, poznajú sa ich scientometrické údaje, čo považujeme za metodologickú výhodu. Trianguláciu metód v pravom slova zmysle sme nepoužili, pretože určitú výhodu poskytuje skutočnosť poznania identifikačných údajov respondentov, čo umožňuje akoby trianguláciu v tom zmysle, že sú prítomné prístupy: identifikácia skladby vzorky, kvalita života a hodnotové orientácie.

Prvý dotazník bol zameraný na kvalitu života a druhý na hodnotovú orientáciu. Obidva dotazníky boli administrované za použitia jednotnej, predpísanej inštrukcie, aby nedochádzalo ku skresleniam výkladu zmyslu použitia dotazníkov a k rozličnej motivácii respondentov. Prípadné otázky riešiteľka odpovedajúcim individuálne objasnila. Zdôraznená bola skutočnosť, že najvyššia bodová hodnota zodpovedá odpovedi, ktorá má z pohľadu respondenta najväčšiu váhu a najnižšia bodová hodnota mala najmenší význam.

Dotazník WHOQOL-BREF (1996) bol vyvinutý kvôli vysokej potrebe medzinárodných, komparatívnych štúdií týkajúcich sa zdravia občanov (Development . . . , 1998). Bol vyvinutý v 15 centrách z celého sveta, kde bol overovaný vzhľadom na rozličné úrovne zdravia ľudí, na rozličné choroby v rozličných profesiách a v rozličných krajinách. Tento dotazník bol preložený do dvadsiatich svetových jazykov. Tiež bol odskúšaný u súborov diabetikov, s poruchami tlaku krvi, u ľudí s AIDS a podobne. Dotazník bol overený v centrách v týchto krajinách: Austrália, Chorvátsko, India, Izrael, Japonsko, Holandsko, Panama, Rusko, Španielsko, Thajsko, Anglicko, USA, Zimbabwe, Argentína, Čína a pripojili sa ďalšie krajiny, ako Kanada, Nemecko, Maďarsko, Švédsko, Turecko, Dánsko a Taliansko. V Českej republike pilotný výskum s dotazníkom urobili Dragomirecká et al. (2006). Na Slovensku má zásluhu na používaní tohto dotazníka najmä Kováč (2007). Dotazníky kvality života, ktorých je dnes už veľký počet, sa spočiatku zameriavali len na zdravie odpovedajúcich respondentov a boli vyvinuté predovšetkým lekármi, najmä psychiatrami. Pôvodne WHOQOL dotazník vznikol z cieleného projektu Divízie pre duševné zdravie a prevenciu abúzu látok Svetovej zdravotníckej organizácie a zisťoval subjektívnu kvalitu života v šiestich doménach: fyzickej

kvalite života, psychickej kvalite života, nezávislosti na psychotropných látkach, v sociálnych vzťahoch, sociálnom a fyzickom prostredí (environment) a v spiritualite (náboženské a svetonázorové presvedčenia). Tento dotazník obsahoval 100 položiek a na základe neho vznikol BREF dotazník, ktorý má 24 položiek a dve nezávislé položky. V tomto skrátenom dotazníku bola vynechaná oblasť spirituality, o čom sa dá diskutovať.

Štruktúra dotazníka WHOQOL-BREF (1996) zahrňuje: fyzické zdravie, psychologické aspekty prežívania kvality života, sociálne vzťahy a faktory prostredia. Dotazník má 26 položiek. Jednotlivé oblasti sú rozdelené nasledovne:

- Oblasť 1: Fyzická kvalita života. Saturuje ju 7 položiek, ktoré sa týkajú životnej energie, únavy, bolesti, diskomfortu, spánku a odpočinku.
- Oblasť 2: Psychická kvalita života. Obsahuje 6 položiek, ktoré zisťujú telesnú pohodu, negatívne a pozitívne prežívanie (emócie, city), sebahodnotenie, myslenie, učenie, pamäť, koncentráciu.
- Oblasť 3: Sociálne vzťahy. Obsahuje 3 položky zamerané na osobné medziľudské vzťahy, sociálnu podporu, sexuálne aktivity.
- Oblasť 4: Environment – prostredie. Obsahuje 8 položiek skúmajúcich finančné zabezpečenie, slobodu, istotu a bezpečnosť, kvalitu domáceho a pracovného prostredia, kariéru, príležitosť získať nové informácie, účasť na spoločenskom dianí, možnosť odpočinku, fajčenie, životné prostredie, mobilitu.

Konštrukcia dotazníka je taká, že prvé dve otázky sú všeobecnými otázkami o celkovom dojme odpovedajúceho subjektu na jeho kvalitu života (G1) odstupňované od veľmi nízkej kvality (1) po veľmi vysokú kvalitu života (5). Otázka G4 sa pýta na spokojnosť odpovedajúceho so svojím zdravím, kde (1) znamená veľmi nespokojný a (5) veľmi spokojný. V nasledujúcich otázkach sa dotazník pýta subjektov, ako sa cítili v posledných dvoch týždňoch a odpovede boli skórované takto: vôbec – 1 bod, tak trochu – 2 body, priemerne – 3 body, veľmi – 4 body, mimoriadne – 5 bodov. Dotazník sa nesústreďuje len na prítomnosť nespokojnosti a choroby, ale skúma tiež spokojnosť so životom bez ohľadu na fyzické zdravie. Z metodologického a štatistického pohľadu je dôležité, že sa dá skóre v jednotlivých oblastiach kvality života spočítať a dostávame celkové skóre subjektívnej kvality života odpovedajúceho.

Druhým použitým dotazníkom je Dotazník na zisťovanie hodnotových orientácií, postojov k hodnotám a motivácie výkonu od Vonkomera (Psychodiagnostika 1991, T-252). Z tohto dotazníka sme pre naše potreby a ciele výskumu použili len prvú škálu na zisťovanie hodnotových orientácií. Výhodou tohto dotazníka je to, že bol urobený na našej populácii, sú známe

scientometrické parametre dotazníka a existujú aj normy pre rozličné skupiny respondentov. Vyplnenie dotazníka trvá v rozpätí od 30–40 minút.

Dotazník na poznávanie hodnotových orientácií má celkom 11 reálnych situácií a pri každej z nich je 5 alternatívnych odpovedí (5 – najvyššia bodová hodnota, 1 – najnižšia bodová hodnota). Ak uvedené situácie zoradíme podľa bodového hodnotenia od 5 do 1, bude sa získané skóre pohybovať v rozpätí od 11 do 55 v každej hodnotovej orientácii.

Zvláštnosťou dotazníka hodnotových orientácií je skutočnosť, že sa odpovede zoraďujú do poradia podľa preferencie hodnôt. To z metodologického hľadiska znamená, že sa dostáva poradie a nie absolútne hodnoty preferencií hodnôt. Ďalej to znamená, že skóre nie je aditívne za jednotlivé oblasti a nemôžeme dostať celkové skóre hodnotových orientácií. U jednotlivca môžeme identifikovať, ktorú hodnotu z piatich definovaných dáva na prvé, druhé, tretie až piate miesto. To isté potom platí pre skupiny osôb (napr. muži – ženy).

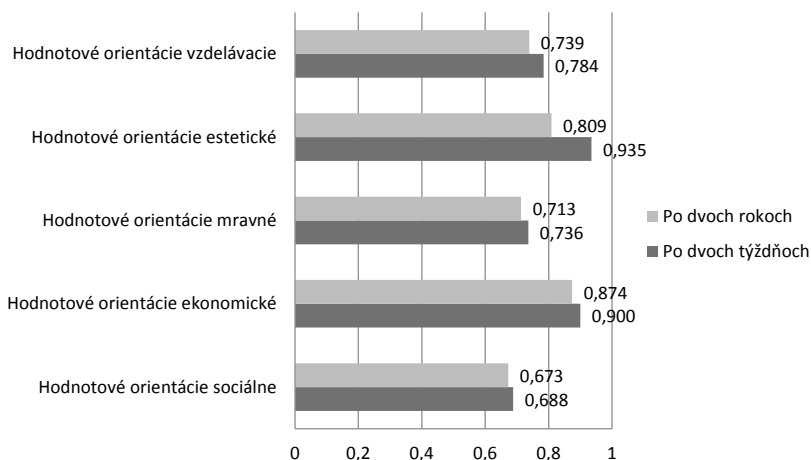
Obsah situácií a alternatívnych odpovedí možno demonštrovať na tomto príklade:

Voľný čas je najužitočnejšie tráviť:

- a) vzdelávaním a sebazdokonaľovaním (vzdelávacia orientácia);
- b) návštevou kultúrnych podujatí (divadlo, koncert, výstava a podobne) (estetická orientácia);
- c) meditáciami nad prehlbovaním mravnosti ľudstva (mravná orientácia);
- d) opravovaním a vylepšovaním vybavenia domácnosti (ekonomická orientácia);
- e) v spoločnosti svojich blízkych a priateľov (sociálna orientácia).

Subjekt má odpovede usporiadať do poradia – čo by robil, čo by uprednostnil na prvom až na piatom mieste, čo je pre neho najmenej dôležité. Nútené voľby odpovedí majú svoje pozitíva aj negatíva. Pozitívom je jasnosť definovania preferencií. Negatívom je nemožnosť voliť iné preferencie alebo kombinovať jednotlivé orientácie. Autor metodiky Vonkomer (1991) urobil položkovú analýzu, z ktorej uvádzame tieto hodnoty reliability: metódou split-half boli dosiahnuté korelačné koeficienty $r = 0,89$ ($N = 320$); metódou test-retest po dvoch týždňoch a po dvoch rokoch boli dosiahnuté výsledky reliability znázornené na obrázku 1.

Ďalej Vonkomer (1991) uvádza korelácie jednotlivých oblastí navzájom a hodnoty validizácie. Validitu autor zisťoval internou validitou koreláciami

Obrázok 1. Hodnotové orientácie respondentov

Zdroj: Primárny výskum, vlastné spracovanie

medzi internými oblasťami, porovnávaním s podobnými dotazníkmi. Vonkomerov recenzent V. Smékal uvádza, že chýba externá validácia pomocou metódy známych skupín. To je určité obmedzenie, ktoré môže viesť k diskusiám o možnostiach zlepšenia – potvrdenia validity metódou externých skupín.

Napokon Vonkomer (1991) uvádza deskriptívne, stenové a percentilové normy u žiakov základnej školy, strednej školy, vysokoškolákov a netriedenej mužskej populácii ($N = 1\ 500$) a netriedenej ženskej populácii ($N = 1\ 050$).

Okrem škály hodnotových orientácií má dotazník aj oblasť zisťovania postojov k hodnotám. Prostredníctvom neho sa sleduje rozdiel medzi hodnotovou orientáciou, uznávaním hodnoty a pozitívnym postojom k hodnotám. Sú uvedené 4 situácie a pri každej situácii 8 alternatívnych odpovedí. Bodové hodnoty sa priradujú od 8 do 1 (8 najvyššia bodová hodnota a 1 najnižšia bodová hodnota). Dosahované skóre sa v jednotlivom postoji pohybuje od 4 do 32 bodov.

Ďalšou oblasťou, ktorú dotazník HO-PO-MO zisťuje, je poznávanie váhy motivačných prostriedkov – incentív na zvyšovanie výkonu v spoločensky užitočnej práci. Obsahuje 10 prvkov z repertoáru stimulov, ktoré sa vzťahujú k záujmom, subjektívnemu prežívaniu dosahovaných výsledkov, hmotnej odmeny, podmienkam postupu, interpersonálnym vzťahom až po spoločenský prínos vykonávanej práce. Pre jednotlivé motivačné prostriedky je

najvyššia hodnota označená 10 bodmi a najnižšia 1 bodom. Dosiahnuté skóre sa pohybuje od 30 do 3. V našom prístupe sme nepoužili oblasť skúmania postojov a motivačných incentív, a to z toho dôvodu, že ich zaradenie už nezodpovedá filozofii hodnotových orientácií subjektu, ale skôr vychádza z teórie inštrumentálnych a cieľových hodnôt, čo nebolo predmetom ani obsahom nášho skúmania.

Časť dotazníka, ktorá sa sústreďuje na hodnotové orientácie, skúma:

- úroveň hodnotovej orientácie vzdelávacej;
- úroveň hodnotovej orientácie estetickej;
- úroveň hodnotovej orientácie mravnej;
- úroveň hodnotovej orientácie ekonomickej;
- úroveň hodnotovej orientácie sociálnej.

Vonkomer (1991) ďalej uvádza, že scientometrické hodnoty, najmä reliability a validity sú dostatočné na komparáciu výsledkov jednotlivcov s príslušnými populačnými normami. Aj napriek určitým rezervám vo validizácii metodiky a konštrukčnej validite (výber položiek, oblastí, . . .) sme sa rozhodli použiť túto metodiku nielen preto, že je jednou z mála u nás prístupných, ale aj preto, že prípadné obmedzenia metodiky sa rovnako prejavajú v komparácii súborov, ktoré sú predmetom nášho skúmania. Naším cieľom nebolo diagnostikovať jednotlivca, ale poznať postavenia skupín navzájom a porovnať hodnotové orientácie s kvalitou života.

2.3 Štatistická analýza

V intenciách cieľov výskumu, riešenia problémov a hypotéz sme použili tieto základné štatistické procedúry:

- deskriptívne údaje o celej vzorke a porovnanie s normami, resp. inými výskumami;
- zostrojenie frekvenčných distribúcií našej vzorky – celkového skóre za kvalitu života a frekvenčné distribúcie piatich oblastí hodnotových orientácií;
- počítanie chí-kvadrátu očakávaného a zisteného rozloženia skóre v otázkach celkovej kvality života a spokojnosti so zdravím;
- pre riešenie hypotéz rozloženia skóre v jednotlivých súboroch sme použili počítanie významnosti aritmetických priemerov podľa t-testu;
- pre riešenie hypotézy o vzťahoch medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami subjektov sme použili Spearmanov korelačný koeficient;

nie všetky frekvenčné distribúcie mali podobu normálneho rozloženia (najmä estetické hodnotové orientácie a sociálne hodnotové orientácie).

3 Výsledky a ich interpretácia

Výsledky v tomto dotazníku sme vyhodnotili z hľadiska demografie (respondenti z mesta a z dediny) a z hľadiska veku. Zo získaných údajov z dotazníka WHOQOL-BREF 1996 sme najprv vyhodnotili všeobecné otázky:

- Ako by ste ohodnotili kvalitu svojho života? (G1)
- Ako ste spokojný so svojím zdravím? (G4)

Hodnotenie celkovej kvality života respondentmi:

Najprv sme vyhodnotili odpovede získané z prvej všeobecnej otázky: „Ako by ste ohodnotili kvalitu svojho života?“ Respondenti si vybrali z nasledujúcich možností: veľmi nízka – 1 bod; nízka – 2 body; ani nízka, ani vysoká – 3 body; vysoká – 4 body; veľmi vysoká – 5 bodov. Významnosť rozloženia odpovedí sme testovali chí-kvadrátom, v rámci lineárneho rozloženia očakávaného a skutočného skóre po horizontálnej úrovni a tiež pomocou štvorpolovej tabuľky hodnotenia rozdielov. Respondenti našej vzorky na otázku, ako by ste ohodnotili kvalitu svojho života, odpovedali nasledovne: 1,78 ohodnotilo svoju kvalitu života ako nízku; ani nízka, ani vysoká kvalita života sa vyskytuje u 57,86 označilo 36,80 respondentov.

Závery – splnenie cieľov výskumu, riešenie problémov a hypotéz:

Splnenie cieľov výskumu: Formulovali sme všeobecný cieľ a dva subciele. Prvým bolo poznať názory respondentov na ich kvalitu života a poznať ich hodnotové orientácie. Tento cieľ sme dosiahli analýzou odpovedí respondentov na otázky dotazníka BREF o kvalite života a na otázky, ktoré sú na hodnotové orientácie v dotazníku HO-PO-MO. Stanovili sme dva subciele – v prvom hľadať a analyzovať vzťahy medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami a v druhom subcieli sme si stanovili úlohu porovnať výsledky medzi súbormi starších a mladších respondentov, žijúcich na dedinách a v meste. V interpretačnej časti výskumu uvádzame riešenie týchto úloh v opačnom poradí, t. j. najprv sme urobili analýzu a porovnanie skóre kvality života a oblastí hodnotových orientácií medzi súbormi a v druhej časti sme sa pokúsili o analýzu vzťahov medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami. Ciele výskumu boli splnené na definovanej vzorke a pomocou prostriedkov, metód, ktoré sme pre výskum zvolili.

Riešenie problémov výskumu:

Problémy výskumu sme rozdelili do troch skupín. Prvú skupinu problémov vidíme v oblasti vnímania kvality života, druhú v oblasti hodnotových orientácií a tretiu v oblasti vzťahov medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami.

Prvý problém bol v tom, či subjektívne vnímanie kvality života je lepšie obyvateľmi žijúcimi v meste alebo na dedine. V globálnej otázke sme zistili, že vyššie hodnotia svoju kvalitu života respondenti z dedín ako miest. V skúmaní špecifických oblastí kvality života sme zistili, že v oblastiach fyzickej, psychickej a environmentálnej majú vyššie skóre respondenti z dedín. V sociálnej oblasti majú vyššie skóre respondenti z miest.

Ďalším problémom bolo hľadanie odpovede na otázku, či starší, alebo mladší respondenti lepšie vnímajú svoju kvalitu života. V celkovej otázke na kvalitu života (G1) sme zistili, že najlepšie vnímajú svoju kvalitu života najmladší respondenti (19–29 rokov), potom respondenti stredného veku (30–39 rokov) a najhoršie vnímajú svoju kvalitu života starší respondenti (40–55 rokov). Toto poradie vnímania kvality života vo vzťahu k veku sa nepotvrdilo pri sledovaní jednotlivých oblastí kvality života. V tomto prístupe sme zistili, že najviac pozitívne vnímajú svoju kvalitu života respondenti stredného veku, potom najmladšia skupina a najhoršie najstaršia skupina respondentov. Rozdiely sú však minimálne, štatisticky nevýznamné.

Ďalší okruh problémov sa týkal hodnotových orientácií skúmaných subjektov. Celkove sme problémy vymedzili týmito otázkami: Majú iné hodnotové orientácie respondenti z miest a dedín? Problém je, ktoré hodnotové preferencie budú uznávať mladí ľudia v porovnaní so staršími?

Zistené riešenia problémov – odpovede:

Respondenti z miest i obcí majú takmer rovnakú hodnotovú orientáciu, pričom respondenti z miest najvyššie skórujú len v oblasti ekonomickej hodnotovej orientácie a respondenti z dedín najvyššie skórujú v oblasti vzdelávaco-poznávacej, sociálnej, mravnej i estetickéj hodnotovej orientácie. Východiskom pre vyššie popísané konštatovania sú dáta štatistického charakteru, ktorých numerické spracovanie prikladáme v tabuľke 1.

Respondenti mladšieho veku najvyššie skórujú v sociálnej oblasti, respondenti stredného veku najvyššie skórujú v ekonomickej a mravnej oblasti a respondenti staršieho veku najvyššie skórujú v vzdelanostno-poznávacej a estetickéj oblasti (tabuľka 2).

Ďalší okruh problémov sa týkal vzťahov medzi kvalitou života, jej oblasťami a medzi hodnotovými orientáciami. Položili sme si v tejto súvislosti nasle-

Tabuľka 1

Namerané hodnoty Dotazníka hodnotovej orientácie z hľadiska demografie

Hodnotová orientácia	HO v %	<i>M</i>	<i>SD</i>	Max	Min
Vzdelávaco-poznávacia (dedina)	65,57	39,85	6,94	52	25
Vzdelávaco-poznávacia (mesto)	65,52	39,83	6,95	52	16
Estetická (dedina)	24,64	21,84	4,96	48	12
Estetická (mesto)	24,55	21,80	4,95	48	14
Mravná (dedina)	51,48	33,65	4,11	52	27
Mravná (mesto)	51,45	33,64	4,09	52	21
Ekonomická (dedina)	62,48	38,49	5,72	53	29
Ekonomická (mesto)	62,66	38,57	5,84	53	19
Sociálna (dedina)	59,45	37,16	7,43	52	19
Sociálna (mesto)	59,43	37,15	7,38	52	12

Legenda: HO – hodnotová orientácia; *M* – aritmetický priemer; *SD* – štandardná odchýlka; Max – maximálna hodnota; Min – minimálna hodnota

dovné otázky. Prvá bola, aké hodnotové orientácie preferujú ľudia s dobrou (vyššou) kvalitou života? Respondenti našej vzorky, ktorí subjektívne prežívajú vysokú kvalitu života, sa hodnotovo orientujú najmä na vzdelávaciu oblasť (tabuľka 3). Treba však pripomenúť, že to môže byť aj naopak, že ľudia, ktorí majú hodnotové orientácie na vzdelávanie a sociálnu oblasť, majú vyššiu kvalitu života. Korelačný výpočet neodhaľuje vzťah príčinnosti a následku.

V ďalšej otázke sme sa spýtovali na opačné preferencie – Aké hodnoty uznávajú ľudia s horšou kvalitou života? Na túto otázku nemôžeme priamo odpovedať z korelačnej matice. Dá sa logicky uvažovať len v opačnom smere, že naši respondenti, ktorí nemajú v osobných preferenciách na prvých miestach vzdelávanie, poznávanie, ekonomickú či sociálnu oblasť, budú horšie vnímať svoju kvalitu života. Na potvrdenie tejto hypotézy by bolo potrebné urobiť ďalšie analýzy aj inými metódami.

V ďalšej otázke sa pýtame, či vôbec je nejaký vzťah medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami. Našlo sa relatívne málo vzťahov medzi oblasťami jednej aj druhej premennej, čo ale môže byť artefaktom použitých metód a štatistických postupov. Fyzická kvalita života koreluje s vzdelávaco-poznávacou či mravnou hodnotovou orientáciou. Prežívanie psychických kvalít života koreluje so vzdelávacou, estetickou i ekonomickou oblasťou. Akceptácia sociálnej kvality života koreluje logicky so sociálnou hodnotovou

Tabuľka 2

Namerané hodnoty Dotazníka hodnotovej orientácie z hľadiska veku respondentov

Hodnotová orientácia	HO v %	M	SD	Max	Min
Vzdelávaco-poznávacia (19–29 rokov)	65,68	39,90	6,84	52	25
Vzdelávaco-poznávacia (30–39 rokov)	65,84	39,97	6,82	52	16
Vzdelávaco-poznávacia (40–55 rokov)	65,98	40,03	6,73	52	28
Estetická (19–29 rokov)	24,55	21,80	4,95	48	12
Estetická (30–39 rokov)	24,73	21,88	4,97	35	14
Estetická (40–55 rokov)	24,75	21,89	4,95	33	16
Mravná (19–29 rokov)	51,39	33,61	4,05	46	21
Mravná (30–39 rokov)	51,66	33,73	4,26	52	27
Mravná (40–55 rokov)	51,52	33,67	4,20	43	29
Ekonomická (19–29 rokov)	62,57	38,53	5,81	53	29
Ekonomická (30–39 rokov)	62,77	38,62	5,91	53	19
Ekonomická (mesto)	62,50	38,50	5,83	52	33
Sociálna (19–29 rokov)	59,45	37,16	7,39	52	12
Sociálna (30–39 rokov)	58,64	36,80	7,17	52	19
Sociálna (40–55 rokov)	58,89	36,91	7,12	51	21

Legenda: HO – hodnotová orientácia; M – aritmetický priemer; SD – štandardná odchýlka; Max – maximálna hodnota; Min – minimálna hodnota

Tabuľka 3

Korelačná matica kvality života a hodnotových orientácií

Kvalita života	Hodnotové orientácie				
	Vzdelávaco-poznávacia	Estetická	Mravná	Ekonomická	Sociálna
Fyzická	0,029	-0,052	0,067	-0,015	-0,018
Psychická	0,072	0,009	-0,072	0,030	-0,056
Sociálna	-0,054	-0,027	-0,033	0,010	0,079
Environmentálna	0,024	-0,046	0,000	0,000	0,008
Celkové skóre	0,026	-0,044	-0,006	0,006	0,004

orientáciou a ekonomickou a celkové skóre kvality života koreluje so vzdelávacou a ekonomickou hodnotovou orientáciou (tabuľka 3).

Riešenie hypotéz:

Prvá hypotéza obsahovala dve subhypotézy. V prvej subhypotéze sme predpokladali, že celkové skóre kvality života bude pozitívne významne korelovať so vzdelávacími, ekonomickými a sociálnymi hodnotami. Potvrdila sa tá časť hypotézy, ktorá hovorí o signifikantnej pozitívnej korelácii medzi celkovým skóre kvality života a medzi vzdelávacou ($r = 0,029$) a mravnou hodnotovou orientáciou ($r = 0,067$). V druhej subhypotéze sme predpokladali, že psychická a sociálna dimenzia kvality života bude pozitívne korelovať so sociálnou a vzdelanostnou hodnotovou orientáciou našich respondentov. Hypotéza sa potvrdila v časti predpokladaných korelácií medzi psychickou kvalitou života a vzdelanostnou hodnotovou oblasťou ($r = 0,072$) a sociálna kvalita života, jej akceptácia, korelovala so sociálnou hodnotovou orientáciou ($r = 0,079$).

Druhá hypotéza obsahovala dve subhypotézy. Týkala sa rozdielov v kvalite života a v hodnotových orientáciách medzi respondentmi z miest a dedín. V prvej subhypotéze sme predpokladali, že respondenti z mesta budú hodnotiť lepšie kvalitu svojho života oproti respondentom z dedín. Na základe celkového skóre za všetky štyri oblasti dotazníka kvality života, ktoré sa pohybuje u respondentov z mesta 53 do 108 bodov a priemerné skóre je 83,15 bodov. Celkové skóre za všetky štyri oblasti sa pohybuje u respondentov z dediny od 61 do 102 bodov. U respondentov z dediny je priemerné skóre 83,1 bodov. Respondenti z dedín takmer vo všetkých oblastiach kvality života okrem ekonomickej dosiahli vyššie skóre ako respondenti z miest. Na základe uvedeného porovnania našu hypotézu zamietame. V druhej subhypotéze sme predpokladali, že respondenti z mesta budú viac preferovať iné hodnoty oproti respondentom z dedín. Potvrdila sa zhodná hodnotová orientácia všetkých respondentov v nasledovnom poradí vzdelávaco-poznávačej, ekonomickej, sociálnej, mravnej, estetickej. Respondenti z miest vyššie skórovali len v ekonomickej hodnotovej orientácii. Na základe porovnania parciálnych priemerných skóre uvedených v tabuľke 1 v predmetných kategóriách dotazníka našu hypotézu zamietame.

Tretia hypotéza sa týkala rozdielov v kvalite života a v hodnotových orientáciách z pohľadu veku respondentov. Prvá subhypotéza, ktorá predpokladala, že celkové skóre kvality života bude najvyššie u mladších respondentov, a teda budú hodnotiť kvalitu života pozitívnejšie ako starší. Hypotéza sa potvrdila, pokiaľ berieme do úvahy odpovede na celkovú otázku o kvalite života (G1) našich respondentov, lebo 43,52 % mladších označilo kvalitu svojho života za dobrú alebo veľmi dobrú, zatiaľ čo tieto odpovede v skupine stredného veku 38,05 % respondentov a v staršej skupine len 26,67 %. Pokiaľ ale berieme do úvahy štruktúru kvality života, t. j. jednotlivé oblasti

a skóre v nich dosiahnuté, tak najvyššie skóre kvality života mali respondenti stredného veku (30–39 rokov) v percentuálnom vyjadrení 63,33 %, potom mladšieho veku (19–29 rokov) v 26,67 % a najhoršie vnímajú kvalitu svojho života respondenti staršej vekovej kategórie, tzn. od 40–55 rokov v zastúpení 10 % celkovej výskumnej vzorky. V skúmaní rozloženia daných javov z fenomenologického hľadiska a ich percentuálneho zastúpenia vo výskumnej vzorke nemôžeme potvrdiť platnosť našej hypotézy. Druhá časť hypotézy (subhypotéza) predpokladala, že mladší respondenti zaradia medzi tri najdôležitejšie životné hodnoty odlišné komponenty ako starší respondenti. Hypotézu na základe podobného hľadiska skúmania nemôže overiť, a teda jej správnosť potvrdiť. Potvrdila sa zhodná hodnotová orientácia všetkých respondentov v nasledovnom poradí vzdelávacopoznávacej, ekonomickej, sociálnej, mravnej, estetickej. Najmladší respondenti najvyššie skórovali v sociálnej hodnotovej orientácii, strední respondenti najvyššie skórovali v ekonomickej a mravnej hodnotovej orientácii a najstarší respondenti najvyššie skórovali vo vzdelavacopoznavacej a estetickej hodnotovej orientácii.

Štvrtá hypotéza predpokladala, že respondenti s najvyššími hodnotami kvality života budú najvyššie skórovať v oblasti hodnotovej orientácie vzdelanostno-poznávacej, ekonomickej a sociálnej. Potvrdila sa tá časť hypotézy, ktorá hovorí o významnej pozitívnej korelácii medzi celkovým skóre kvality života a medzi vzdelávacou ($r = 0,026$) a ekonomickou ($r = 0,006$) hodnotovou orientáciou. Nepotvrdila sa tá časť hypotézy, ktorá hovorí o významnej pozitívnej korelácii ($r = 0,004$) medzi celkovým skóre kvality života a medzi sociálnou hodnotovou orientáciou.

4 Hlavné zistenia – prínosy výskumu

V odpovediach na problémy výskumu a hypotézy sme nemohli uviesť všetky zaujímavé zistenia, preto ich uvádzame v týchto tézach.

Odpovede na všeobecnú otázku o kvalite života:

- Len 1,78 % respondentov našej vzorky hodnotí svoju kvalitu života ako nízku; 40,36 % ako vysokú alebo veľmi vysokú. Ostatní ako priemernú. Toto zistenie považujeme za vysoko pozitívne významné.
- Vysokú alebo veľmi vysokú kvalitu života označilo 35,87 % respondentov z dediny a 43,20 % respondentov z mesta, pričom nízku kvalitu svojho života označilo len 1,53 % respondentov z dediny a 1,94 % respondentov z mesta.

- Čím mladší respondenti, tým subjektívne lepšie hodnotia svoju kvalitu života. 43,52 % mladších respondentov hodnotí svoju kvalitu života za vysokú alebo veľmi vysokú, zatiaľ čo 38,05 % respondentov stredného veku a 26,67 % staršieho veku.

Odpovede na všeobecnú otázku o zdraví:

- Respondenti našej vzorky sú len v malej miere nespokojní so svojim zdravím (5,93 %). Až 78,93 % respondentov je so svojim zdravím spokojných. Priemernú odpoveď označilo len 15,13 % ľudí.
- 79,13 % respondentov z miest sú spokojných alebo veľmi spokojných so svojim zdravím a 78,62 % respondentov z dedín.
- V skupine mladších respondentov je spokojných alebo veľmi spokojných so svojim zdravím 79,28 %; v skupine stredného veku je to 80,53 % a v skupine starších respondentov je to 70,00 %.

Kvalita života podľa jednotlivých oblastí:

Sumárne poradie podľa jednotlivých meraných oblastí kvality života našich respondentov je takéto: 1. miesto – najvyššia kvalita života je v oblasti sociálnej; 2. miesto – environmentálna kvalita života; 3. miesto – psychická kvalita života; 4. miesto – fyzická kvalita života.

Celkovo k štatistickej analýze vnímanej kvality života skúmaných respondentov možno povedať, že sa signifikantne nepotvrdili žiadne rozdiely medzi aritmetickými priemerami jednotlivých skupín a oblastí. Skutočnosti možno interpretovať len v tom zmysle, že sú tu určité tendencie k prevalencii kvality života.

- Skóre rozloženia kvality života respondentov našej vzorky má podobu normálneho rozloženia.
- Respondenti z dedín dosiahli vyššie skóre v subjektívnom hodnotení kvality života ako respondenti žijúci v mestách.
- Najvyššiu kvalitu života majú respondenti stredného veku, potom skupina respondentov mladších a najhoršie vnímajú svoju kvalitu života respondenti staršej vekovej skupiny (40–55 rokov).

Hodnotové orientácie respondentov:

- Naši respondenti dosiahli najvyššie priemerné skóre v hodnotovej orientácii vzdelania, poznávania (39,8 bodov). Potom nasleduje oblasť ekonomických hodnôt s priemerným skóre 38,6 bodov. Ďalej nasleduje oblasť

sociálnych hodnôt s priemerným skóre 37,1 bodov. Mravné hodnoty s priemerným skóre 33,7 bodov a respondenti našej vzorky estetickým hodnotám prikladajú najmenšiu váhu s priemerným skóre 21,8 bodov.

- Vzdelávanie a poznávanie ako hodnotová orientácia je uznávaná na prvom mieste ako najdôležitejšia hodnota; najmenej uznávaná je estetická hodnota. Treba brať do úvahy skutočnosť, že išlo o zoraďovanie hodnôt v rámci piatich orientácií. Individuálne poradie môže byť podstatne iné. Z hľadiska humanitných, sociálnych vied je poradie pozitívom – vzdelanie je kľúčom k iným hodnotám, aj ku kvalite života.
- Skóre všetkých frekvenčných distribúcií v hodnotových orientáciách ukázali, že okrem vzdelávaco-poznávacích hodnôt a sociálnych hodnôt majú ostatné oblasti normálne, gaussovské rozloženie.
- Pre respondentov z mesta, ako aj z dediny je najdôležitejšou hodnotou vzdelanie. Potvrdila sa zhodná hodnotová orientácia v nasledovnom poradí vzdelávaco-poznávacej, ekonomickej, sociálnej, mravnej, estetickej. Respondenti z miest vyššie skórovali len v ekonomickej hodnotovej orientácii.
- U všetkých vekových skupín respondentov sa potvrdila zhodná hodnotová orientácia v poradí vzdelávaco-poznávacej, ekonomickej, sociálnej, mravnej, estetickej. Najmladší respondenti najvyššie skórovali v sociálnej hodnotovej orientácii, strední respondenti najvyššie skórovali v ekonomickej a mravnej hodnotovej orientácii a najstarší respondenti najvyššie skórovali vo vzdelávaco-poznávacej a estetickej hodnotovej orientácii.

Vzťah medzi kvalitou života a hodnotovými orientáciami respondentov:

Ako vidno z korelačnej matice, ani jeden z faktorov hodnotových orientácií nekoreluje významne negatívne s faktormi kvality života. Pozitívne korelácie sa ukázali v týchto prípadoch:

- Hodnotenie fyzickej kvality života je v pozitívnom vzťahu s mravnou a vzdelanostno-poznávacou hodnotovou orientáciou našich respondentov.
- Psychická kvalita života pozitívne koreluje so vzdelávacou hodnotovou orientáciou ekonomicou a s estetickou hodnotovou orientáciou.
- Vnímanie sociálnej kvality života je podľa predpokladu v pozitívnom vzťahu (korelácii) so sociálnou orientáciou respondentov a ekonomicou.

- Akceptácia environmentálnej oblasti kvality života mierne koreluje s vzdelávacou a sociálnou hodnotovou orientáciou.
- Celkove skóre kvality života pozitívne koreluje so vzdelávacou a ekonomickou hodnotovou orientáciou.
- Za významné považujeme zistenia o tom, že respondenti našej vzorky, ktorí subjektívne prežívajú vysokú kvalitu života, sa hodnotovo orientujú najmä na vzdelávaciu a ekonomickú oblasť. Psychická kvalita života koreluje so vzdelávacou hodnotovou orientáciou. Pretože korelačné výpočty neurčujú smer vzťahu, je možné aj opačné tvrdenie, a to, že respondenti, ktorí sa hodnotovo orientujú na vzdelávanie, poznávanie a ekonomické vzťahy, majú vyššiu kvalitu života.

Záver a odporúčania

Odporúčania môžeme rozdeliť do troch oblastí. Prvou sú odporúčania pre teóriu, druhou sú odporúčania pre metodológiu a treťou odporúčania pre prax človeku v pomáhajúcich profesiách.

Odporúčania pre oblasť teórie: Koncept kvality života je celosvetovo dosť dobre prepracovaný komisiami pri WHO. Ale aj tu badať rozdielne prístupy ku kvalite života. Na jednej strane sú to prístupy, ktoré zohľadňujú najmä objektívne fakty kvality života; na druhej strane sú to diskurzy, ktoré sledujú najmä subjektívne prežívanie kvality života. A sú prístupy, ktoré oba predchádzajúce spôsoby kombinujú. Problémom je však to, aby sa výskumy, najmä medzinárodne komparatívneho charakteru, osobitne uvádzali podľa druhu prístupu k ich definovaniu základnej paradigmy. Ešte komplikovanejšia je situácia hodnôt – axiológie. Nie je jasné, či tento obsah je prioritnou témou filozofie, sociológie, psychológie alebo iných vied. Interdisciplinárny prístup, ktorý sa zvyčajne uplatňuje, vedie k vágnosti používaných konceptov a pojmov. Nejasnosti sa pravdepodobne neodstránia, ale s postupom vedy dôjde pravdepodobne k vlastným prístupom k problému axiológie z hľadiska rôznych vedných disciplín. Tu je výzvou, aby napríklad sociológia, sociálna práca, sociálna starostlivosť si vypracovali svoj prístup, ktorý môže byť kombinovaný s psychológiou, filozofiou a inými vednými disciplínami. Teoretickým problémom hodnôt je tiež ich „hodnotenie“ z hľadiska jednotlivca či skupín. Rozkolísanosť hodnôt vo svete vedie k spochybňovaniu alebo pluralite protirečivých uznávaných hodnôt, čo sa nemôže zanedbať pri analýze funkčnosti hodnotových orientácií. Napríklad vzťah ku gayom, trestu smrti a podobne.

Odporúčania pre oblasť metodológie: Prvým odporúčaním pre záujemcov pre výskum kvality života je to, aby používali skôr 100 položkový dotazník

kvality života a aby kombinovali dotazníkové metódy s kvalitatívnou analýzou. Podľa nášho názoru dotazník HO-PO-MO by bolo dobré revalidizovať a reštandardizovať a dodať do jeho obsahu dimenziu spirituality, ktorá by skúmala nadosobné ciele subjektu. Rovnako by bolo osožné rozdeliť hodnoty na inštrumentálne a cieľové. Za úvahu tiež stojí, či lepšie neodráža hodnotové orientácie jednotlivca riešenie konkrétnych hodnotových (mravných a iných) dilem na základe príbehov, podobne ako to urobil Morris (bližšie Kavalíř, 2005). A pri skúmaní hodnotových orientácií tiež odporúčame idiografický (idiosynkratický) prístup, popri monotetickom prístupe.

Odporúčania pre prax: Pre profesionálov pomáhajúcich profesií odporúčame používať prostriedky, metódy na zisťovanie kvality života a hodnotových orientácií. Diagnóza skupín či jednotlivca sa môže stať východiskom pre poradenstvo, sociálnu starostlivosť, prekonávanie kríz, napr. seniorského veku, pri prekonávaní stresov z choroby, krízy stredného veku, depresii a pod. Viac ako doteraz by sa prístupy ku klientovi mali sústrediť na oblasti kvality života a hodnotových systémov osobnosti. Personálny a osobnostný prístup (na klienta centрованé poradenstvo, psychoterapia) môže významne pomôcť aj pri riešení sociálnych problémov skupín.

Sociálne či osobnostné poradenstvo a intervencie môžu byť viac úspešné, pokiaľ nielen poznáme, aké hodnoty klient, osobnosť či skupina uznáva, ale aj sústredenie sa na to, čo im pomôže prekonať prekážky na ich realizáciu. Pokiaľ na jednej strane sú stresory, tak na druhej strane sú salutory – t. j. činitele, faktory, ktoré pomáhajú kvalitnému životu. Výskum aj prax by sa mali viac sústrediť na pozitívne stránky osobnosti, skupín, na ich posilnenie, sociálnu podporu. Pokiaľ by sa uskutočnili kvalitatívne výskumy faktorov podmieňujúcich kvalitu života, pomohlo by to poradcom identifikovať tieto salutory a podporiť ich alebo rozvinúť, ako o tom hovorí pozitívna psychológia.

Jedno z najdôležitejších odporúčaní pre prax vidíme vo výchove k hodnotám už v rodine v rannom veku detí a potom v školách. Sú u nás výskumy (pozri napr. Vybrané aspekty . . . , 2010), ktoré zistili, že vysoký počet žiakov druhého stupňa základných škôl a žiaci stredných škôl nemajú žiadne alebo skoro žiadne krátkodobé alebo dlhodobé ciele v živote. Je to široký a zložitý problém motivácie žiakov k učeniu, k sebe, k svetu. Tradičná škola je viac zameraná na vzdelanostné výkony, menej sa sústreďuje na personálne a sociálne aspekty žiaka. Prebiehajúca školská reforma v Slovenskej republike sa snaží viac akcentovať personálny a sociálny rozmer žiaka, jeho hodnoty, správanie, disciplínu, motiváciu, emocionálnu inteligenciu. V našom výskume sa ukázalo, že veľa dospelých ľudí považuje vzdelávanie, poznávanie za dôležité hodnoty, ale napriek tomu je v bežnom živote veľa násilia, nezájmu

(vyhorenosti), agresie. Sme presvedčení, že keby sa venovalo viac pozornosti už v rodinách a školách hodnotám, hodnotovej výchove, morálke, zmyslu života a spôsobom prekonávania ťažkostí, stresov a problémov, dosiahol by sa vyšší stupeň kvality života, a tým aj zdravia a ekonomickej prosperity.

Veríme, že náš výskum prispel svojím dielom k riešeniu zložitých problémov hodnotových orientácií človeka a kvality života.

Literatúra

- AIKEN, L. R. 2002. *Attitudes and Related Psychosocial Constructs: Theories, Assessment and Research*. Thousand Oaks: Sage, 2002. 318 p. ISBN 0-7619-2452-3.
- BESLEROVÁ, S., DZURIČKOVÁ, J. 2014. Quality of Life Measurements in EU Countries. *Procedia Economics and Finance*, vol. 12, pp. 37–47. ISSN 2212-5671. DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00318-9](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00318-9).
- BROŽÍK, V. 2007. *Hodnotové orientácie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. 148 s. ISBN 978-80-8094-122-2.
- Časopis prevencia [online]. c2015, posledná revízia 2. 11. 2014 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z: <http://www.uips.sk/casopis-prevencia/casopis-prevencia>.
- Development of the World Health Organization WHOQOL-BREF Quality of Life Assessment: The WHOQOL Group. *Psychological Medicine*, 1998, vol. 28, no. 3, pp. 551–558. ISSN 0033-2917. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/S0033291798006667>.
- DRAGOMIRECKÁ, E. ET AL. 2006. *SQUALA: Subjective Quality of Life Analysis: príručka pro uživatele české verze Dotazníku subjektivní kvality života SQUALA*. Praha: Psychiatrické centrum. 68 s. ISBN 80-85121-47-6.
- HLÁSNA, S. 2011. *Sociálna klíma triedy a kvalita života žiaka v triede*. Bratislava: Z-F Lingua. 146 s. ISBN 978-80-89328-60-4.
- HLÁSNA, S., HORVÁTH, M. 2012. *Komponenty kvality života detí, mládeže a dospelých v edukačných a právnych aspektoch*. Báčsky Petrovec: [s. n.]. 178 s. ISBN 978-86-89071-00-9.
- IŠTVÁNIKOVÁ, L., ČIŽMÁRIK, M. 2006. Hodnotové orientácie. In VÝROST, J. ET AL. *Európska sociálna sonda (ESS): 2. kolo na Slovensku*. Prešov: Universum, s. 210–236. ISBN 80-89046-42-8.
- KAVALÍŘ, P. 2005. K problematice výzkumu hodnot a hodnotových preferencí. *Československá psychologie*, roč. 49, č. 4, s. 333–341. ISSN 0009-062X.
- KOVÁČ, D. 2007. *Psychológii k metanoi*. Bratislava: Veda. 475 s. ISBN 978-80-224-0965-0.
- KRAJČOVÁ, N., PASTERÁKOVÁ, L. 2009. *Štýly výchovy v rodine v kontexte s hodnotovou orientáciou detí*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. 178 s. ISBN 978-80-555-0003-4.
- MILÉNIUM – Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15–20 rokov [online]. c2006, posledná revízia 26. 4. 2006 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z: <http://www.region-bsk.sk/SCRIPT/ViewFile.aspx?docid=89>.

Quality of Life [online]. c2015, posledná revíza neuviedena [cit. 2014-11-30]. Dostupné z: <http://www.thefreedictionary.com/qualityof+life>.

SCHUSTEROVÁ, N. 2007. Vzťah hodnôt, cieľov a subjektívnej pohody. *Československá psychologie*, roč. 51, č. 1, s. 48–57. ISSN 0009-062X.

SIČÁK, A. 2010. Hodnoty a hodnotový systém v komplexe životných daností a zmyslu života seniora. In BALOGOVÁ, B. (Ed.). *Elan vital v priestore medzigeneračných vzťahov: zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou 15. 01. 2010 v Prešove*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 158–163. ISBN 978-80-555-0198-7.

VALEEVA, R. A., RYBAKOVA, L. A. 2014. The Role of Youth Organization in the Development of Higher Educational Institutions Students' Humanistic Value Orientations. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 141, pp. 817–821. ISSN 1877-0428. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.142>.

VONKOMER, J. 1991. *Dotazník na zisťovanie hodnotových orientácií, postojov k hodnotám a motivácie výkonu*. Bratislava: Psychodiagnostika. 93 s.

Vybrané aspekty vzťahu žiakov k súčasnej škole: rozdiely v postojoch žiakov neštátnych a štátnych škôl [online]. c2010, posledná revíza 20. 11. 2011 [cit. 2015-10-12]. Dostupné z: <http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/JH/vzs-zriadovatel.pdf>.

WHOQOL-BREF: Introduction, Daministration, Scoring and Generic Version of the Assessment [online]. c1996, posledná revíza 26. 6. 2003 [cit. 2014-11-30]. Dostupné z: http://www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf.

WOOPER, CH. 2014. Die Bedeutung von Lebensqualität – aus ethischer Perspektive. *Zeitschrift für Evidenz, Fortbildung und Qualität im Gesundheitswesen*, vol. 108, no. 2–3, pp. 140–145. ISSN 1865-9217. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.zefq.2014.03.002>.

ZELINA, M. 2000. *Alternatívne školstvo*. Bratislava: Iris. 255 s. ISBN 80-88778-98-0.

ZELINA, M. 2011. *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: Iris. 241 s. ISBN 978-80-89256-60-0.

Autorka

PhDr. Slávka Čepelová, PhD., Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom, Katedra školskej pedagogiky a psychológie, Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom, Slovenská republika, e-mail: cepelova@dti.sk